

ชื่อหัวข้อภูมิปัญญา การทอผ้าขาวม้าภูมิปัญญาท้องถิ่นตำบลดอนช้าง		
สถานที่ หมู่ที่ 1 บ้านดอนช้าง ต.ดอนช้าง อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000		
ข้อมูลเจ้าของภูมิปัญญา		
ชื่อเจ้าของภูมิปัญญา	นางนิพา สุดชา	
ที่อยู่	เลขที่ 285 หมู่ 1 ต.ดอนช้าง อ.เมือง จ.ขอนแก่น 400000	
อาชีพ	แม่บ้าน	
ชื่อภูมิปัญญา		การทอผ้าขาวม้าภูมิปัญญาท้องถิ่นตำบลดอนช้าง
ประวัติข้อมูลภูมิปัญญา		
<p>ประวัติหมู่บ้านดอนช้าง (บริบทพื้นที่ของหมู่บ้าน)</p> <p>ประวัติความเป็นมา ในสมัยก่อนตำบลดอนช้าง ได้ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ใกล้บริเวณแหล่งน้ำ (แก่งน้ำต่อน) เป็นเวลาเป็นเวลานานแล้วเหตุที่ได้ชื่อว่าตำบลดอนช้าง นั้นก็สืบเนื่องจากการเดินทางของกองทัพจะยกทัพไปยังนครเวียงจันทน์ประเทศลาว ระหว่างการเดินทาง จึงได้หยุดพัก ณ หยุดนี้ ซึ่งเป็นจุดที่มีแหล่งน้ำและอุดมสมบูรณ์ มีสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมแก่การพักสะสมเสบียงอาหาร เพื่อยกทัพต่อไปยังนครเวียงจันทน์ ดังนั้นจึงทำให้ต้องหยุดพัก ของขบวนช้างม้าที่เดินทัพมา ณ จุดนี้ และบริเวณตำบลดอนช้าง หรือบ้านหัวสระในปัจจุบัน ก็มีโบราณสถานที่เก่าแก่และศักดิ์ตั้งอยู่ ก่อสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 สมัยก่อนกองทัพได้ก่อสร้างขึ้นเพื่อเป็นโรงพยาบาล เพื่อเอา ไว้พักรักษาพยาบาล ประชาชนและนักรบที่ได้รับการบาดเจ็บจากการสู้รบ หรือป่วยไข้ จนปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีตลอดจนถึงปัจจุบัน ตำบลดอนช้าง เป็นตำบลหนึ่งใน 17 ตำบล ของอำเภอเมืองขอนแก่น ปัจจุบันแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 8 หมู่บ้าน ลักษณะการตั้งบ้านเรือนจะเป็นกลุ่มสภาพบ้านเรือนคงทนถาวร การดำรงชีพส่วนใหญ่จะมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ไว้กินเอง ปัจจุบัน การดำเนินชีวิตเริ่มเปลี่ยนไป เนื่องจากมีอิทธิพล ด้าน สังคมเมือง เช่น ลักษณะการสร้างบ้านเรือนแต่ก่อนนิยมการสร้างบ้านไม้ หรือ ครึ่งไม้ครึ่งปูน เป็นบ้าน 2 ชั้น ตามแบบสมัยนิยม การแต่งกายพัฒนาตามสมัยนิยม ทำให้ลักษณะรูปแบบชุมชน ปัจจุบันมีลักษณะแบบผสมผสาน ระหว่างชุมชนชนบท แต่อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านตำบลดอนช้าง ยังคงไว้ซึ่งวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย ผูกพันตามสายญาติอย่างแน่นแฟ้นและมีรอยยิ้ม มิตรไมตรีต่อผู้มาเยือนด้วยความจริงใจเสมอมา</p> <p>(http://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER20/DRAWER080/GENERAL/DATA0000/00000004.HTM (วันที่ค้นข้อมูล 12 พฤศจิกายน 2560))</p>		
<p>ประวัติการกำเนิดการทอผ้าขาวม้า</p> <p>ผ้าขาวม้า เป็นอาภรณ์อนกประสงค์ มีลักษณะเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า ส่วนใหญ่ทอมาจากฝ้าย แต่บางครั้งอาจทอจากเส้นไหม ในบางท้องถิ่นนิยมทอจากเส้นด้ายดิบและเส้นป่าน นิยมทอสลัสีกันเป็นลายตาหมากรุกหรือเป็นลายทาง โดยมากผลิตในแถบภาคเหนือหรือภาคอีสาน มีขนาดความกว้างยาวแตกต่างกัน</p>		

ออกไป ส่วนใหญ่จะกว้างประมาณ ๓ คืบ ยาว ๕ คืบ อายุของการใช้งานจะประมาณ ๑ ถึง ๓ ปี สำหรับราคาก็จะแตกต่างกันออกไปตามวัสดุที่ใช้ (ถ้าเป็นผ้าไหมเนื้อดีจะมีราคาแพงซึ่งนิยมใช้ตะพาดบ้า หรือพาดไหล่) ผ้าขาวม้า เป็นอาภรณ์ที่อยู่คู่กับคนไทยมาทุกยุคทุกสมัย โดยนิยมใช้กันทั่วไปโดยเฉพาะตามชนบท โดยประวัติผ้าขาวม้าอาจจะไม่ใช่ผ้าของคนไทยแต่ระยะเวลาที่ยาวนานกว่า ๘๐๐ ปี ที่ผ่านไป ผ้าขาวม้านับได้ว่าเป็นผ้าสารพัดประโยชน์อย่างแท้จริง เพราะอย่างน้อยด้วยรูปลักษณ์และลวดลายที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งได้รวมไว้ทั้งศาสตร์แห่งสีสันทและศิลป์แห่งลายผ้าไทยนำมาผสมผสานกันอย่างกลมกลืน ผ้าขาวม้าเป็นผ้าที่อำนวยความสะดวกให้กับคนไทยมาหลายศตวรรษโดย ไม่มีทีท่าว่าจะสูญหายไปง่ายๆ เนื่องด้วยประโยชน์ของผ้ามีมากมาย นานัปการ ทั้งนี้เพราะผ้าขาวม้ามีความเกี่ยวข้องกับวิถีทางแห่งการดำรงชีวิตมากมายหลายอย่างด้วยกัน จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ผ้าขาวม้า คือสิ่งมหัศจรรย์แห่งสายใยที่ถักทอไว้อย่างประณีต จากตำนานกาลเวลา และคุณค่าอันน่ายกย่อง สรุปความได้ว่าประโยชน์ของผ้าขาวม้าใช้กันตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย

(สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยรามคำแหง. สนเทศน่ารู้ : ผ้าขาวม้า. เข้าถึงได้จาก <http://www.lib.ru.ac.th/journal/loincloth.html> (วันที่ค้นข้อมูล 12 พฤศจิกายน 2560).)

ด้วยเหตุนี้คุณแม่นิพา สุตชา จึงนำเอาภูมิปัญญาที่ตนเองมีอยู่เดิมแล้วมาทำการคิดปรับปรุง ดัดแปลงจนเกิดแรงบันดาลใจในการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยการนำเอาต้นแบบของลายของผ้าแบบเดิมมาสืบทอดคงไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งทำให้เกิดการรวมกลุ่มทอผ้ากันเกิดขึ้นส่งผลให้กลุ่มแม่บ้านมีกิจกรรมที่ได้ทำร่วมกันในเวลารว่างหลังจากงานบ้านและมีรายได้เสริมจากเวลารว่างอีกด้วย (น.ส.ชนกนาถ ประสมทอง,12 พฤศจิกายน2560 : สัมภาษณ์)

กำหนดความรู้/แสวงหาความรู้(ภายใน/ภายนอก)

ด้านความรู้ของการทำอาชีพเสริมการทอผ้าขาวม้าได้ทำการศึกษาค้นคว้าดังต่อไปนี้

การศึกษาค้นคว้าภายใน ศึกษาข้อมูลจากการทอผ้าเดิมที่มีอยู่แล้วในครัวเรือนที่เคยใช้กันเป็นประจำ

การศึกษาค้นคว้าภายนอก มีผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานต่างๆเข้ามาให้ความรู้ภายในชุมชนมีการจัดอบรมส่งเสริมการศึกษาดูงานนอกสถานที่ตลอดจนการไปศึกษาข้อมูลจากแหล่งอื่นๆเช่นการศึกษาหาข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต

การสร้างความรู้(ขั้นตอน/วิธีการสร้างภูมิปัญญา)

อุปกรณ์การทอผ้า

กี่หรือหูก เป็นอุปกรณ์ในการทอผ้าให้เป็นผืนตามลวดลายที่ต้องการ

ฟันหวีหรือฟืม มีลักษณะเป็นกรอบโลหะภายในเป็นซี่ถี่ ๆ คล้ายหวี แต่ละเส้นจะใช้เส้นด้ายยืนสอดเข้าไปช่องละเส้น เรียงลำดับตามความกว้างของหน้าผ้าจัด เส้นยืนให้อยู่ห่างกันตามความละเอียดของผ้า

ตะกอหรือเขา ทำจากเส้นด้ายป่านที่มีความแข็งแรง เหนียวแน่น ทำหน้าที่ยกเส้นด้ายให้ขึ้นลง ถ้าเพิ่มตะกอมากขึ้น จะสามารถสลับลายได้มากขึ้น

ไม้ไขว้ อุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดเส้นด้ายให้เป็นระเบียบ

ไม้ค้ำ ไม้ที่ใช้สอดด้ายเส้นยืน เพื่อทำให้เกิดลวดลายในการทอ ด้วยเทคนิคพิเศษ

ไม้หาบหูก ใช้ประโยชน์ในการดึงด้ายให้ตึง

เชือกเขา ใช้ดึงเข้ากับไม้หาบหูก ให้ตึง

ไม้ดาบหรือไม้หلاب มีขนาด 2 - 3 นิ้ว ลักษณะแบนยาว ใช้สอดผ่านด้ายยืน แล้วพลิกขึ้นทำให้เกิดช่องว่างให้กระสวยพุ่งผ่าน

ไม้แบ่นก ที่นั่งของผู้ทอ บางแห่งใช้ไม้แผ่น บางแห่งใช้ไม้ไผ่ สอดด้วยแผ่นไม้ที่ใช้รองนั่ง

ไม้หย่าตีน (ไม้เหยียบ) ใช้เหยียบสลับไปมาเพื่อเปลี่ยนเส้นด้ายยืนให้ขัดสานสลับกัน

แกนม้วนผ้า เป็นแกนที่อยู่ตรงกันข้ามกับแกนม้วนด้ายยืน ใช้ม้วนผ้าที่ทอเสร็จแล้ว

ไม้กรอหลอด ใช้พันเส้นด้าย แล้วจึงนำไปใส่ในกระสวยทอผ้า

กระสวย ใส่ไม้กรอหลอด เพื่อเตรียมการทอ

หลา หรือเครื่องกรอหลอด

อัก ใช้พันเส้นด้าย เพื่อจัดระเบียบ

ขั้นตอนการทอผ้าขาม้า

1. นำฝ้ายที่กวักแล้วมาคั่นเครื่องเพื่อที่จะให้ได้ตามขนาดของผ้าขาม้าตามที่จะทอความยาวประมาณ 1.50เมตร
แล้วนำไปใส่ในกี่ทอผ้า

2. เมื่อเตรียมด้ายลายยืนเสร็จแล้ว นำมาเข้าฟืมแล้วดึงเส้นด้ายลายยืนให้ขึ้นลงขัดกับด้ายลายพุ่งในขั้นตอนการทอ ซึ่งฟืมจะมีจำนวนตามลายเป็นลายด้ายยืนว่าต้องการให้เป็นลายดอกหรือลายขีดธรรมดา เมื่อตอเสร็จครบทุกเส้นแล้ว นำไปขึ้นกี่เพื่อเตรียมทอ ปรับความตึงหรือหย่อนให้พอเหมาะ

3. นำเส้นฝ้ายที่แบ่งตัดม้วนเป็นหลอดด้ายเพื่อนำไปในกระสวย

4. ทอฝ้ายจากเส้นให้เป็นผืนผ้าขาวม้าโดยใช้กระสวย เป็นตัววิ่งสลับไปมา ซ้าย-ขวา และในกระสวยจะมีม้วนฝ้ายสีต่างๆใส่ไว้ในกระสวย เพื่อสามารถเปลี่ยนสีฝ้ายได้ เช่น การทำแถบสีผ้าขาวม้า

5. ทอผ้าขาวม้าต่อไปเรื่อยๆจนเสร็จ เป็นผืนหน้ากว้าง 34 นิ้ว ความยาว1.50 เมตรเป็นอันว่าเสร็จเรียบร้อย จากนั้นมาบรรจุใส่หีบห่อให้สวยงาม

เทคนิค/เคล็ดลับในการผลิต

การทอหรือการดำหูก ในภาษาอีสาน ต้องตั้งฟืมเข้าหาตัวในน้ำหนักที่เท่ากันจึงจะทำให้ผ้าที่ออกมามีความเรียบสม่ำเสมอ

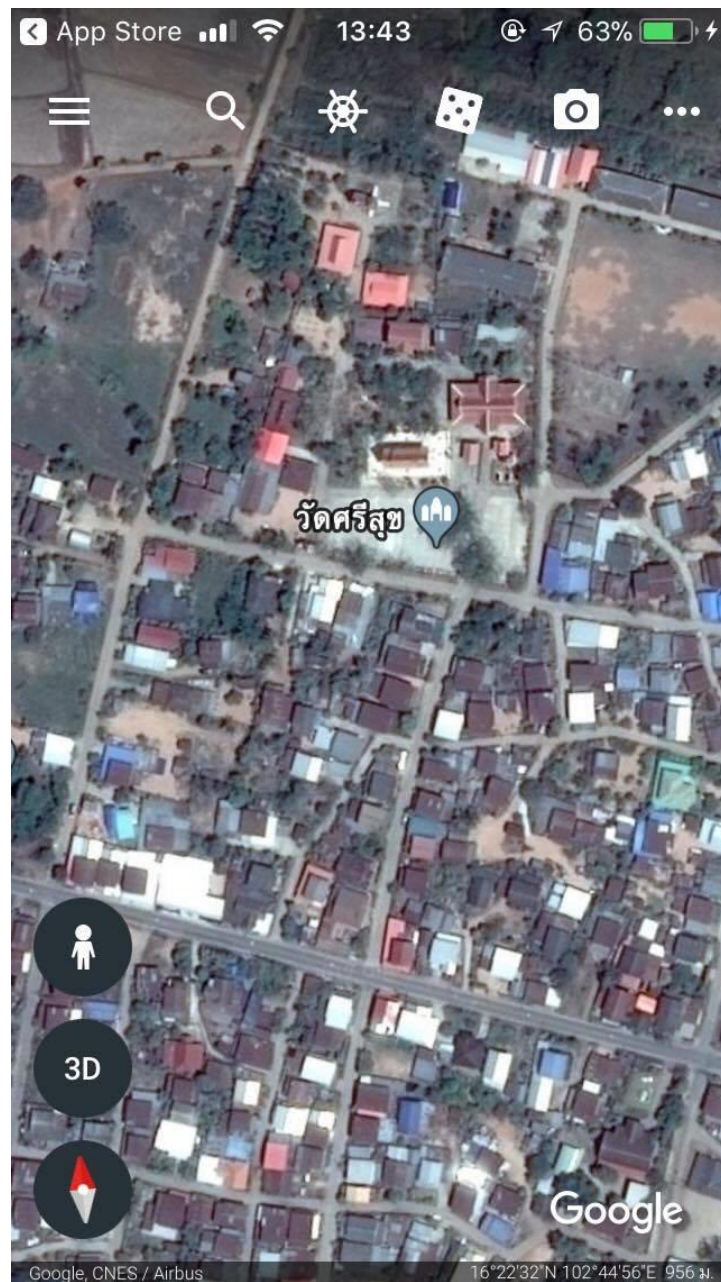
การจัดเก็บและการค้นคว้าความรู้ (การจดจำ/เอกสาร/ฐานข้อมูล)

การจดจำหรือการเก็บความรู้ เป็นรูปแบบของการจดจำและการทำเอกสารบันทึกข้อมูลโดยการบันทึกข้อมูลนั้นจะใช้แบบการบันทึกลงในสมุดเพื่อให้ง่ายต่อการค้นหาเมื่อต้องการกลับมาดูข้อมูลเก่าหรือรูปแบบการมัดแบบเดิม ซึ่งในสมุดบันทึกนั้นจะประกอบด้วย ขั้นตอนการซึ่งด้าย วิธีการออกแบบลวดลายแปลงลายต่างๆ และสมุดเล่มนั้นจะถูกจัดเก็บเอาไว้กับเจ้าของภูมิปัญญา

การถ่ายทอดความรู้และการใช้ประโยชน์(ซึมซับไว้กับตนเองหรือเผยแพร่นำไปใช้กับองค์กร)

การถ่ายทอดความรู้เป็นการถ่ายทอดความรู้แบบเผยแพร่นำไปใช้ โดยการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นภายในครอบครัวก่อนจากนั้นจึงถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้ที่มีความสนใจในเรื่องเกี่ยวกับการทอผ้าเป็นลำดับต่อไป

พิกัด(สถานที่)

บ้านดอนช้าง หมู่ 1 บ้านดอนช้าง ต.ดอนช้าง อ.เมือง จ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000

ข้อมูลผู้ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ปีการศึกษา 2560

ชื่อผู้ศึกษา	นางสาวชนกนาถ ประสมทอง
	
หลักสูตร	ประกาศนียบัตรบัณฑิตวิชาชีพครู รุ่นที่ 4
รายวิชา	ความเป็นครู
เน้นศึกษา	ครูกับการอนุรักษ์และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น
คณะ	ศึกษาศาสตร์
สถานที่ศึกษา	มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
สถานที่ทำงาน	โรงเรียนพิศาลปัญญวิทยา อ.เมือง จ.ขอนแก่น
อาจารย์ผู้สอน	
1	รองศาสตราจารย์ สำเร็จ คำโหมง (ครูภูมิปัญญาไทย, ศิลปินมรดกอีสาน)
2	อาจารย์ ดร.พา อักษรเสื่อ
3	อาจารย์ ดร.ธีรภัทร โคตรบรรเทา
4	อาจารย์ สุชาดา ลดาวัลย์
5	อาจารย์ อัจฉริยะ วงษ์คำขาว
6	อาจารย์ บุญจันทร์ เพชรเมืองเลย